

VŠEOBECNÁ SPASITELSKÁ VŮLE BOŽÍ
A „FILOSOFICKÁ“ TRINITOLOGIE JOSEFA
POSPÍŠILA (7. 5. 1845 – 18. 12. 1926)

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL

Zkoumáme-li dějiny české trinitologie a nevyhnutelně zároveň také pneumatologie, protože až do II. vatikánského koncilu katolická teologie obě tematiky v zásadě neoddělovala, vystupují v 19. století výrazně do popředí velké postavy V. Zahradníka (1790–1836),¹ který v mnohém navazoval na B. Bolzana (1781–1848),² a J. V. Jirsíka (1798–1883).³

¹ Srov. ZAHRADNÍK, Vincenc, mladoboleslavský farář v Křešicích. Kázání na Slavnost seslání Ducha svatého. In *Homiletické řeči na neděle a svátky celého roku*. Hradec Králové: Jan Host. Pospíšil, 1852, s. 349–359; týž. Kázání na Slavnost seslání Ducha svatého. In *Rozvrhové kázání na neděle a svátky celého roku 1*, Praha: M. Neuner, Jezuitská ulice 183, 1836, s. 253–258; týž. Kázání na Slavnost Nejsvětější Trojice. In *Rozvrhové kázání na neděle a svátky celého roku 2*, Praha: M. Neuner, Jezuitská ulice 183, 1836, s. 1–5; týž. Kázání na Slavnost seslání Ducha svatého. In *Sedmecítná svátečních kázání*, Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna u J. Fetterlové, nákladem V. Špinky, 1833, s. 144–145; týž. Kázání na Slavnost Nejsvětější Trojice. In tamtéž, s. 169–180.

² „Život Bernarda Bolzana je časově vklíněn mezi dva významné roky našich dějin: rok 1781 – osm dní před vydáním tolerančního patentu – se narodil a v revolučním roce 1848 zemřel.“ LOCHMAN, Jan M. Bernard Bolzano. In LOCHMAN, Jan M. (ed.), *Duchovní odkaz obrození: Dobrovský, Bolzano, Kollár, Palacký*, Praha: Kalich, 1964, s. 91–152, zde s. 91.

„Pozoruhodný je však – u osvícenských theologů ne právě běžný – zájem o trojiční otázky. Tu přejímá zřejmě bez obtíží pravověrné církevní stanovisko, ano pokouší se o jakési přiblížení smyslu trojiční nauky v poměrně osobitěm výkladu o ekonomii Božího působení. Navrhuje, aby se ‚Otcí v Bohu připsalo všechno to, co je nutné, pokud jde o blaho všech stvořených bytostí; Synu všechno to, co je nutné pokud jde o celý jeden druh bytostí, totiž celého lidského pokolení; Duchu svatému konečně všechno, co slouží jen k podpoře blaha jednotlivého tvora, zvláště například jednotlivého člověka.“ (Lehrbuch der Religionswissenschaft III, s. 226). To je prý ostatně naznačeno už tím, že je v křesťanském učení spojováno se jménem Boha Otce stvoření všeho světa, se jménem Syna spása lidstva, s Duchem svatým pak osobní posvěcení věřícího.“ LOCHMAN, Jan M. Bernard Bolzano, s. 139.

³ Srov. JIRSÍK, Jan Valerian. *Populární dogmatika, v kteréžto učení víry svaté křesťanské katolické církve prstonárodním způsobem vykládá Jan Valerian Jirsík*, Praha: Dědictví Svatého Jana Nepomuckého, 1841. Srov. také druhé vydání Praha: Knížecí arcibis-

Jak správně podotýká K. Skalický, zejména po Zahradníkově odchodu z tohoto světa, úroveň české teologické tvorby zdatelně klesá,⁴ což badatel, srovnávající díla věnovaná tajemství Trojice a mystériu třetí božské osoby, musí potvrdit. Z druhé poloviny 19. století je v dané souvislosti třeba připomenout ještě jméno autora první česky psané monografie věnované tajemství Nejsvětější Trojice, Václava Šimanka (1844–1897).⁵

V prvních desetiletích dvacátého století shledáváme další pozoruhodné výkony českých teologů. Zde je povinnost připomenout V. Šandu (1873–1952) a jeho dvousvazkové, latinsky psané kompendium dogmatické teologie,⁶ které ve své době bezesporu zdatelně překročilo rámec českého prostředí a v němž dodnes můžeme obdivovat kultivovanou latinu, pojmovou preciznost a zejména metodologickou vytríbenost, i když celková koncepce trinitologie zmíněného teologa vykazuje řadu ne právě blahých znaků manualistiky.

Další výraznou osobností české teologie, na niž bychom rozhodně neměli zapomínat patří bezesporu J. Pospíšil, jehož myšlenkový odkaz v oblasti filosofie a teologie, jak uvidíme zakrátko, určitě ani dnes není radno zcela opomíjet. A právě tomuto autorovi a především jeho trojičnické teologii budeme v tomto příspěvku věnovat pozornost.

Ještě předtím, než představím jednotlivé body této studie, musím ztratit pár slov o zorném úhlu, z něhož bude nahlížen myšlenkový odkaz J. Pospíšila. Každopádně je třeba si položit otázku, zda Pospíšilova trinitologie a případně pneumatologie jsou esenciálně kompletní. Z uvedeného důvodu budeme muset věnovat často pozornost

kupská knihtiskárna v Seminári, 1847; srov. také JIRSÍK, Jan Valerian. *Populární dogmatika, kniha, v kteréžto učení víry svatě křesťanské katolické církve prostonárodním způsobem vykládá Jan Valerian Jirsík*, druhé rozmnožené vydání, Praha: Nákladem katolického kněhupectví B. Stýbla, 1866, další vydání v češtině: 1852, 1875; JIRSÍK, Jan Valerian. *Populární Dogmatik*, 4Wien: B. Schön, 1862.

⁴ „Po Zahradníkově smrti pak na delší dobu česká filosofická a teologická produkce poněkud upadá, ale neustává“ SKALICKÝ, Karel. Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století. In Kolektiv autorů, *Slovo a Naděje*, Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 45–79, zde 49.

⁵ Srov. ŠIMANKO, Václav. *O Bohu jednom v bytnosti a trojím v Osobách. Výklad Summy theologické sv. Tomáše Akvinského*, Praha: Nakl. V. Kotrba, 1891, 416 stran.

⁶ Srov. ŠANDA, Adalbertus. *Synopsis Theologiae dogmaticae specialis*, I, Freiburg i. Br.: Herder, 1916, 384 stran; *Synopsis Theologiae dogmaticae specialis*, II, Freiburg i. Br.: Herder, 1922, 420 stran. Těto osobnosti věnoval v současnosti pozornost: NOSEK, Lukáš. Vojtěch Šanda jako dogmatik, *Studia theologica* 2009, roč. XI, č. 2, s. 50–60. Srov. také NOSEK, Lukáš. *Christologická a soteriologická analýza díla Synopsis theologiae dogmaticae specialis od ThDr. Vojtěcha Šandy*, diplomová práce na KTF UK v Praze, Praha 2007.

jednotlivinám, upozorňovat na detaily myšlenkového postupu zmíněného autora, což může být pro čtenáře někdy ne právě záživné. Ne každou věc je také možno dopodrobna vysvětlovat, tato studie totiž předpokládá poměrně obстойné znalosti současné trinitární teologie. Obzvláštní pozornost musíme věnovat tomu, jak je pojímána klíčová otázka trinitologie, totiž problematika poměru mezi ekonomickou a imanentní Trojicí. Od zvládnutí tohoto stěžejního bodu trinitární reflexe se nepochybně odvíjí to, zda a nakolik se podaří promítat korunní tajemství naší víry do života a spirituality. Zkrátka a dobře, předporozumění, s nímž přistupuji k analýze díla významného českého křesťanského myslitele z přelomu 19. a 20. století, velmi těsně souvisí s tím, k čemu jsem dospěl ve své monografii věnované tajemství Nejsvětější Trojice.⁷ Je evidentní, že jiní autoři budou při svých analýzách téhož materiálu moci vycházet z odlišných předporozumění, a tak dospívat k poněkud jiným závěrům. Následující interpretaci, stejně jako každou jinou, proto není možno absolutizovat.

Nyní pár slov ke struktuře této studie. Nejprve podáme základní informace o životě a díle J. Pospíšila, což je širší kontext naší analýzy, a budeme hledat spisy, které se přímo i nepřímou dotýkají předmětu našeho zájmu. Následně podrobíme vyhledané texty kritické analýze nikoli výlučně, ale převážně synchronního typu. V závěru se pak pokusíme o souhrnné vyhodnocení daného materiálu.

Dlužno ještě podotknout, že v citacích z Pospíšilových spisů a případně z dalších děl starších českých teologů převážně zachováváme původní ortografii, která se může v některých ohledech lišit od dnešních norem a od toho, jaký pravopis je uplatňován v této studii.

1. Život a dílo

Tento vynikající český filosof a teolog se narodil dne 7. května 1845 v Oslavičce u Velkého Meziříčí a zemřel dne 18. prosince 1926 v Brně. Jeho otec byl šafářem v panské službě u Lobkoviců. První vzdělání nabyt na německé základní škole v Rudíkově u Velkého Meziříčí. Následně frekventoval první třídu reálky ve Velkém Meziříčí a zde měl také nastoupit jako úředník na knížecím statku. V tomto klíčovém okamžiku se mladého muže ujal kaplan František Klinkáč, soukromě vyučoval mladého Josefa a připravil ho na vstup na gymnázium s takovým

⁷ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, 2. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství – Praha: Krystal, 2010.

úspěchem, že Josef Pospíšil byl přijat hned do třetího ročníku německého gymnázia v Brně, kde studoval a posléze v roce 1866 s vynikajícím prospěchem maturoval. V těchto letech na něj měl značný vliv profesor náboženství Matěj Procházka.⁸

Vstoupil do brněnského semináře a po čtyřech letech v roce 1870 přijal kněžské svěcení, přesně dne 14. září. V průběhu studia teologie na něj výrazně v katolickém obrozeneckém duchu působil doktor Sušil. V roce 1870 po vysvěcení pracoval jako kaplan ve Starči u Třebíče. Záhy poté v letech 1871–1874 frekventoval jako velmi nadaný student vyšší ústav sv. Augustina, tedy tak zvané Frintaneum ve Vídni.⁹ V letech 1874–1895 přednášel v Brně katolickou dogmatiku a fundamentální teologii. V letech 1885–1894 byl rektorem bohosloveckého ústavu v Brně. Od roku 1894 byl sídelním kanovníkem brněnské kapituly. Roku 1896 získal titul tajného papežského komořího.

⁸ Autor řady článků a také středoškolských učebnic náboženství, morálky a historie. Například srov. PROCHÁZKA, Matěj. *Věrouka pro vyšší školy střední a vzdělanější obecnost vůbec*, České Budějovice: Nakl. L. A. Stropke, 1878, 161 stran. Narodil se 4. 2. 1811 v Brtnici a zemřel 26. 11. 1889 v Brně. Tento katolický kněz vyučoval náboženství na německém gymnáziu v Brně. Od roku 1853 na též ústavu vyučoval také češtinu. V letech 1867–1869 byl jeho žákem Tomáš Masaryk, na něhož měl nesporný vliv. V roce 1878 se stal čestným kanovníkem brněnské kapituly. V roce 1884 mu udělila olomoucká teologická fakulta čestný doktorát. Masaryk na něho v *Hovorech s TGM* vzpomíná jako na upřímně zbožného člověk, který ho seznámil s křesťanskou verzí socialismu. Srov. GABRIEL, Jiří. Matěj Procházka. In GABRIEL, Jiří – ZOUHAR, Jan – PAVLINCŮVÁ, Helena – KROB, Josef (ed.). *Slovník českých filozofů*, Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1998, s. 471–472. M. Procházka v roce 1872 publikoval v ČKD na pokračování velkou studii: PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*. *Časopis katolického duchovenstva* 1872, č. 1, s. 37–56; 1872, č. 2, s. 130–151; 1872, č. 3, s. 179–209; 1872, č. 4, s. 253–254; 1872, č. 5, s. 359–370; 1872, č. 6, s. 445–464; 1872, č. 7, s. 497–520; 1872, č. 8, s. 561–578. V témže periodiku vyšly také některé jeho stati k problematice Velké Moravy a k otázce církevní jednoty ve slovanském světě. Práce z ČKD o sociální otázce vyšla v roce 1898 knižně: PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, Praha: Nákladem Vzdělávacího kroužku křesťansko-sociálního, 1898, 257 stran.

⁹ Pokud se jedná o české a moravské studenty na tomto institutu: srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Im Dienst für Gott und die Nation. Katholische Kirche und Klerus in den Böhmischen Ländern im 19 und Frühen 20. Jahrhundert*. In FRANKL, Karl Heinz – KLIEBER, Rupert (ed.). *Das Priesterkolleg St. Augustin „Frintaneum“ in Wien 1816 bis 1918. Kirchliche Elite-Bildung für Donau-Alpen-Adria-Raum*, Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 2008, s. 181–194.

Dlužno podotknout, že zakladatelem tohoto institutu nebyl nikdo jiný, nežli vídeňský teolog Frint („Frintaneum“), který byl velkým odpůrcem, ba pronásledovatelem B. Bolzana a jeho stoupenců. Svědectví o tom vydává kupříkladu V. Zahradník ve své korespondenci: Srov. např. ČÁDA, František (ed.), *Filosofické spisy Vincence Zahradníka III – Zahradníkovy dopisy z let 1831–1836*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1915, s. 72.

Působil jako starosta Dědictví Cyrila a Metoděje (1910–1925), od roku 1891 byl dopisujícím členem České akademie pro vědy, slovesnost a umění a Královské společnosti nauk. Od roku 1896 byl členem Akademie sv. Tomáše Akvinského v Římě. V letech 1896–1899 pracoval v redakční radě časopisu Hlídka. Byl spoluzakladatelem Katolické strany národní-moravské, za níž také zasedal v zemském sněmu.¹⁰

Z jeho díla:¹¹ Zajímavá by pro nás mohla být studie: POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské, *ČKD* 1879, č. 1, s. 1–20; č. 2, s. 114–120; č. 3, s. 181–195; č. 4, s. 249–259; č. 5, s. 333–350, protože zmíněná série článků bezesporu souvisí s tematikou Božích vlastností, a proto také s předmětem našeho zájmu. Povinností je také zmínit dílo: *Filosofie podle zásad sv. Tomáše I – Materiální logika, Noetika a Všeobecná metafyzika*, 1883,¹² v roce 1915 vyšlo upravené a rozšířené druhé vydání – Rajhrad: Papežská tiskárna benediktnů rajhradských, 1897; *Filosofie podle zásad sv. Tomáše II – Kosmologie se zvláštním zřetelem k moderním vědám přírodním*, Rajhrad: Papežská tiskárna benediktnů rajhradských, 1897, s. 594–1192. Bohužel pouze v rukopisné podobě zůstal jeho překlad díla sv. Tomáše, *Summa contra gentiles*,

¹⁰ Mnohé cenné a věcné informace lze najít na adrese: www.encyklopedie.brna.cz – heslo „Josef Pospíšil.“ Toto heslo však také dne 11. 10. obsahovalo některé nepřesnosti a především přehled bibliografie J. Pospíšila nebyl úplný. Věrohodnější informace se nacházejí v článku: PODLAHA, Antonín. Úmrtí – Msgr. Dr. Josef Pospíšil, *ČKD* 1927, č. 1, s. 56–58. Ve srovnání s těmito zdroji působí heslo „Josef Pospíšil“ v knize: HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století*, Brno: CDK, 2005, s. 123 poněkud chudě.

¹¹ V elektronickém katalogu <http://aleph.nkp.cz> je uveden zcela nesmyslný údaj, když se J. Pospíšilovi připisuje autorství knihy: *Bůh naděje má: knížka modlitcí pro křesťana katolického*, Hradec Králové 1839. Nikomu nedošlo, že J. Pospíšil nemohl publikovat toto dílo šest let před svým narozením. Uvedený nesmysl je pak mechanickým přenášením údajů objevuje i na webových stránkách www.encyklopedie.brna.cz. (stav ze dne 11. 1. 2011). Doufejme, že tyto nesrovnalosti budou na základě našich připomínek v obou zdrojích opraveny. Autorem modlitební knihy tedy musel být jiný Josef Pospíšil.

¹² O tomto díle napsal v *Atheneu* 1885 T. G. Masaryk následující: „Spisu dotčeného vážím sobě hlavně pro vnitřnou jeho jednotu. Jeví se v něm velká znalost předmětu a důmysl skutečně filosofický; spis s jednoho hlediska důsledně jest propracovaný s onou opravdovostí vznešenou, která účtu vzbuzuje nejen před autorem samým, ale i před věcí jím obhajovanou. Neméně filosofickou je věčnost, kterou spisovatel posuzuje ze svého vylučného stanoviska soustavy protivné. Dodáme-li konečně, že ve spise důsledný pokus proveden jest o české názvosloví filosofické, pak smíme úhrnečný soud pronéstí ten, že spis p. Pospíšilův je skutečným obohacením naší literatury filosofické, a pokládáme jej za jeden z nejlepších spisů české filosofické literatury vůbec.“ In PODLAHA, Antonín. Úmrtí, s. 57. Pokud se jedná o Masarykova stanoviska srov. NEUDORFOVÁ, Marie L. T. G. Masaryk – obránce náboženství, kritik klerikalismu, In NEŠPOR, Zdeněk R. – KAISEROVÁ, Kristina (ed.), *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780–1918)*, Ústí nad Labem: Albis, 2010, s. 279–288.

protože autor sám ve dvacátých letech, kdy kniha měla vyjít, považoval svůj starší překlad již za jazykově zastaralý.¹³ Dlužno podotknout, že K. Skalický hodnotí J. Pospíšila jako „pravého zakladatele a otce českého tomismu“.¹⁴ Zároveň je ale třeba konstatovat, že ve třicátých letech 20. století se na J. Pospíšila a jeho dílo nenavazovalo a v českých odborných publikacích jako by upadl v zapomnění.¹⁵ Lze tedy konstatovat, že česká křesťanská filosofie trpěla podobnými neduhy jako česká katolická teologie.¹⁶

Zcela zásadním krokem bylo, že náš autor začal filosofii v Brně přednášet česky.¹⁷ Iniciativa J. Pospíšila evidentně souvisela se vznikem

¹³ Srov. PODLAHA, Antonín. Úmrtí, s. 57, pozn. č. 1.

¹⁴ Srov. SKALICKÝ, Karel. Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století,“ In Kolektiv autorů, *Slovo a Naděje*, Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 45–79, zde 51.

Pro úplnost připomeňme nejpřednější Pospíšilovy pokračovatele, které v právě zmíněné studii uvádí K. Skalický: brněnský profesor Robert Neuschl (1856–1914), autor vynikajícího díla: *Křesťanská sociologie*, Brno 1898; sociologickými problémy se zabýval profesorem z Hradce Králové František Reyl (1865–1935) – *Křesťanská sociologie*, Hradec Králové 1906; *Sociologie v politice*, 1925, *Jádro křesťanské sociologie*, 1914; na pražské fakultě přednášel sociologii Alois Soldát (1862), který vydal spis: *Nástin základů a všeobecných zásad společensko-hospodářských*; význačné místo připadá profesoru filosofie a fundamentální teologie na pražské teologické fakultě Evženu Kadeřávkovi (1840–1922), který kromě velké fundamentální teologie (srov. Eugen Kadeřávek O.Praem., *Obrana základů víry katolické*, I, Praha: Nakladatelství V. Kotrby, 1899, 424 stran; II, Praha: Nakladatelství V. Kotrby, 1900, 377 stran) sepsal také *Soustavu filosofie křesťanské*, Hradec Králové 1920. Skalický pak ještě zmiňuje autory: Jan Nepomuk Stárek, který vydal knihu *Katolická mravověda*, Praha 1884; Karel Lev Řehák – *Katolická mravověda*, Praha 1893; profesor z Hradce Králové Josef Novotný (1872–1927) – *Mravnost a náboženství, obrana základů katolické mravouky oproti moderním proudům ethický*, Hradec Králové 1921; Antonín Vřešťal – *Katolická mravouka*, Praha 1912; Josef Kachník (1859–1940) – *Ethica catholica* I–III, 1910–1912. Z druhé generace českých tomistů jsou připomínáni: Bedřich Vašek, Josef Kratochvíl, Bohumil Stašek, Timotheus Vodička, Metoděj Habáň, Dominik Pecka, Miloslav Skácel a Jan Skácel, Silvestr Braitto, Jan Ev. Urban, Emilián Soukup, Josef Beneš atd.

¹⁵ Srov. GLOBMIK, Czeslaw. *Český novotomismus třicátých let*, Olomouc: Votobia, 1995, s. 15–17. Tento badatel konstatuje, že v roce 1925 se stal členem římské Akademie sv. Tomáše jako druhý po J. Pospíšilovi z českých myslitelů Josef Kratochvíl (srov. s. 127).

¹⁶ V současnosti se o J. Pospíšilovi jako filosofu hovoří alespoň ve slovníkových heslech – srov. GABRIEL, Jiří. Josef Pospíšil. In GABRIEL, Jiří (ed.). *Slovník českých filozofů*, Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1998, s. 469–470; SOUSEDÍK, Stanislav. Tschechoslowakei. In CORETH, Emerich – NEIDL, Walter M. – PFLIGERSDORFER, Georg (ed.). *Christliche Philosophie im Denken des 19. und 20. Jahrhunderts. sv. 2 – Rückgriff auf scholastisches Erbe*, Graz – Wien – Köln: Styria, 1988, s. 837–845. O teologii J. Pospíšila se ale v zásadě nehovoří.

¹⁷ Sám J. Pospíšil v předmluvě k vydání z roku 1883 říká: „Avšak jen jeden rok užíval jsem latiny, a to jen částečně, jsa přechasto nucen učebnou knihu Eggerovu s posluchači svými slovně překládati. I seznal jsem, že potkám se jen tenkrát s nějakým výsledkem při těchto přednáškách, když upustím jak od němčiny, tak i od latiny

české univerzity v Praze, kde se od roku 1882 přednášela filosofie v naší materštině.¹⁸ Bylo tudíž žádoucí, aby se také křesťanská filosofie na českých teologických učilištích tomuto národnímu trendu postupně přizpůsobovala. V dané záležitosti byl tedy brněnský filosof bezesporu průkopníkem.

a počnu česky přednášeti. Jest mi však upřímně vyznati, že jsem jen s obavou české přednášky započal, což zajisté nikomu s podivěním nebude, pováží-li, že až doposud ve filosofii scholastické v našem jazyku pracováno nebylo. Především mi působila starosti scholastická terminologie, z jejíž určitosti a jasnosti plyne pro vsí filosofii scholastickou taková výhoda, že se nedá ani dosti oceniti. Nicméně nedal jsem se touto obtíží zastrašiti, obzvláště když jsem pozoroval, že moi posluchači takofka hravě do smyslu nejneshadnějších filosofických pojmů vnikají. I počal jsem si pokud možno samostatnou českou terminologii tvořiti, resp. určovati, při čemž mi často veledůstojný p. kanovník Matěj Procházka a p. profesor Bartoš byli nápomocni. Aby pak se moi posluchači při latinských přednáškách z fundamentální a dogmatické teologie, kteréž nezbytně o zásady filosofie scholastické se opírají, se nemátli, přičiňoval jsem všude k českým termínům a výměřům pojmů termíny a výměry latinské.“

- ¹⁸ V dané souvislosti bude vhodné si připomenout, jak neshadno se prosazovala v devatenáctém století čeština v univerzitním prostředí. Již tereziánská studijní reforma předpokládala, že v mateřském jazyce studentů se bude přednášet pastorální teologie. Srov. KRÍŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, Praha: Triton, 2004, s. 65. První česky psanou učebnicí pastorální teologie bylo dílo premonstráta Jiljího Chládky (25. 8. 1745 Praha – 29. 1. 1806 Praha), profesora pastorální teologie. Srov. CHLÁDEK, Jiljí. *Počátkové Opatrnosti Pastýřské nebo krátká naučení, jakby se pastýřové duchovní v povolání svém chovati měli. Díl první. Jiljího Chládky, kanovníka premonstrátského na Hoře Syon v Praze, jinák na Strahově, v Učení Pražském na Pismech svatých Doktorů, a pastorální Theologie cýs., král. Věřejného Professora, v jazyku Českém prvního*, Praha: Cýs. král. Pravidelná školská Knihtiskárna, 1780, 205 stran. Rozbor textu přináší: KRÍŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie*, s. 82–91. Autor sepsal také dílo věnované používání českého jazyka: CHLÁDEK, Jiljí. *Naučení kratičké, kterakby se mělo dobře mluvití Česky, a psátí. Sepsané nejvíce pro ty, kteříž slyší Pastorální theologii v jazyku Českém, aneb již i skutečně týmž jazykem ouřad pastýřský konají. Od Jiljího Chládky, K.P. na Strahově, Pastorální Theol. Na Vysoké škole Pražské v jaz. Česk. Cýs. Král. Prof., též y dotčené školy bývalého rektora*, Praha: Impresy Cýs. Král. Normální školy, 1795, 136 stran. Je třeba dodat, že podle tereziánské reformy se předpokládala výuku v mateřském jazyce nejen pro pastorální teologii, ale také pro katechetiku, přičemž i po roce 1848 zůstala základním vyučovacím jazykem na teologické fakultě v Praze latina – srov. KUNŠTÁT, Miroslav. *Teologická fakulta 1848–1891*. In KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef – HAVRÁNEK, Jan (ed.), *Dějiny Karlovy univerzity III, 1802–1918*, Praha: Karolinum, 1997, s. 119–124, zde s. 120. Totéž platilo téměř i na jiných teologických učilištích v Čechách a na Moravě. Dlužno však podotknout, že po roce 1806 se pastorální teologie na pražské teologické fakultě opět vyučovala latinsky, pouze homiletická cvičení se odehrávala v mateřském jazyce – srov. KUNŠTÁT, Miroslav. *Teologická fakulta*, s. 35. Vůbec první v českém jazyce pořádané přednášky na Karlově univerzitě v Praze, pomineme-li ovšem přednášky z pastorální teologie před rokem 1806, se objevily na lékařské fakultě (r. 1849 – F. Kuřák – fyziologie; 1850 – M. Popel – soudní lékařství). Po roce 1856 však na základě politického tlaku české přednášky na lékařské fakultě přestaly. Srov. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: *Dějiny lékařské fakulty 1848–1883*. In KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef – HAVRÁNEK, Jan (ed.), *Dějiny Karlovy univerzity III, 1802–1918*, Praha: Karolinum, 1997, s. 139–155, zde s. 141. Velmi důležitým mez-

Na poli dogmatické teologie je třeba zmínit následující díla J. Pospíšila: *Katolická věrouka 1 – O Bohu jediném podle přirozenosti*, Velehrad: Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě, 1923, 530 stran; *2 – O Bohu trojjediném podle osobnosti*, Velehrad: Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě, 1924, 282 stran; *3 – O Bohu stvořiteli*, Velehrad: Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě, 1923, 725 stran; *4 – O Bohu vtěleném, Mariologie a O sv. Josefu*, Velehrad: Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě, 1922, 415 stran. K tomu je třeba přidat údaj o publikaci: *O katolické církvi*, Pelhřimov: Nakl. Šprongl, 1920, 54 stran; *Lidová kázání o církevních reformách v Československé republice*, Praha: Jednota duchovenstva československého, 1920, 40 stran; Na konci života pracoval na díle: *Co jest církev?* Brno: Občanská tiskárna v Brně, 1926, 571 stran.¹⁹

K pořadí, jak vycházely jednotlivé knihy zamýšlené velké české dogmatiky, říká v doslovu monografie *O Bohu trojjediném podle osobnosti* sám autor:

Vydávání těchto traktátů započato traktátem 4 *O Bohu vtěleném*, pak následoval traktát *O Bohu jediném podle přirozenosti*, na to *O Bohu stvořiteli* a konečně *O Bohu trojjediném...* nemám vřelejšího přání, než aby duchovenstvo nenechalo traktátů těchto na skladě. Náklad na jejich vydání páčí se na 200.000 Kč. Kdyby velká část exemplářů zůstala na skladě, nastane pro spolek hotová katastrofa. ... Bohužel nemohu dále v práci při svém

níkem v užívání češtiny na vyšších školách byl rok 1864, odkdy se mohlo česky vyučovat také na gymnáziích. Srov. HAVRÁNEK, Jan. Budování české univerzity a její působení jako centra české vzdělanosti (1882–1918). In KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef – HAVRÁNEK, Jan (ed.), *Dějiny Karlovy univerzity III, 1802–1918*, Praha: Karolinum, 1997, s. 183–206, zde s. 191. Naší mateřštinou se pochopitelně přednášelo na české univerzitě v Praze od roku 1882, kdy se oddělila česká univerzita od německé. Samostatná česká teologická fakulta v Praze vznikla až v roce 1891. Srov. KUNŠTÁT, Miroslav. Teologická fakulta, s. 207–215. Ačkoliv latina přetrvávala jako vyučovací jazyk, přesto je patrné, že většina profesorů české teologické fakulty publikovala české odborné texty, lze tudíž předpokládat, že po roce 1891 se některé předměty přednášely alespoň částečně v naší mateřštině. Dogmatická teologie se ale předkládala studentům velmi dlouho jen v latině, jak o tom konec konců svědčí i publikace významného českého autora z prvních desetiletí dvacátého století – srov. ŠANDA, Adalbertus. *Synopsis Theologiae dogmaticae specialis*, I, Freiburg i. Br.: Herder, 1916, 384 stran; *Synopsis Theologiae dogmaticae specialis*, II, Freiburg i. Br.: 1922, 420 stran. První kompletní česká univerzitní učebnice dogmatické teologie vznikla až v době první republiky: Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka I – O Bohu jediném, O Bohu v Trojici*, Praha: Nakl. V. Kotrba, 1926, 212 stran; *Katolická věrouka II – O stvoření, O Bohu vykupiteli*, Praha: Nakl. V. Kotrba, 1930, 315 stran; *Katolická věrouka III – O milosti, O svátostech, O dokonání, O Bohu v Trojici*, Praha: Nakl. V. Kotrba, 1922, 526 stran.

¹⁹ Srov. PODLAHA, Antonín. Úmrtí, s. 56–58.

pokročilém věku pokračovati. Avšak Dědictví sv. Prokopa v Praze započalo s vydáváním dogmatiky olomouckého prof. dra. Richarda Špačka. První část má naše duchovenstvo již v rukách. ... I kdyby pan profesor prvních traktátů o Bohu jednom, trojjediném, Stvořiteli a Bohu vtěleném nevydal, bude přece naše theologická literatura míti dogmatiku o sedmi svazcích.²⁰

J. Pospíšil tedy psal pojednání o Trojici jako své předposlední dílo, protože pak ještě publikoval svoji eklesiologii. Každopádně vnímal svou práci také jako vlastenecký počín, protože šlo o to, aby v českém jazyce existovala obsáhlá dogmatika. Jelikož našemu autorovi ubývalo sil, vnímal jako dokončovatele tohoto záměru počín R. Špačka. Relativně značné množství výtisků, které se dodnes nacházejí na farách, vypovídá o tom, že duchovenstvo prosbu našeho autora neoslyšelo a díla zakupovalo, leč bohužel zřejmě jen málokdo tyto knihy doopravdy četl, protože kladou na čtenáře opravdu vysoké nároky.

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že v následujícím bodu podrobíme analýze přednostně dílo věnované tajemství Nejsvětější Trojice s přihlídnutím ke spisu o jediném Bohu. Ještě předtím se ale zahledíme do Pospíšilovy studie o všeobecné spasitelské vůli, která se sice v podání tohoto autora výslovně netýká trinitologie, nicméně daná tematika jednak představuje výzvu, na níž lze ukázat, že celá řada závažných problémů není řešitelná na základě schématu jeden Bůh – svět, jednak J. Pospíšil v této studii zaujímá velmi pozitivní a ve své době jistě také progresivní stanoviska ohledně univerzální spasitelské vůle Boží, a proto si jeho příspěvek zaslouhuje i dnes nejen připomenutí, ale také to, abychom s názory velkého českého filosofa a teologa vedli dialog. Uvedená tematika navíc souvisí s problematikou obrazu Boha, tedy jeho vlastností, a tak se do jisté míry dotýká předmětu našeho zájmu.

2. Analýza textu: POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské.

ČKD 1879, č. 1, s. 1–20; č. 2, s. 114–120; č. 3, s. 181–195; č. 4, s. 249–259; č. 5, s. 333–350

Autor sám nám hned na počátku své studie předkládá celkové schéma svého příspěvku. V první části pojednává o Boží vůli jako takové, přičemž klade důraz na rozlišení Boží vůle „předchodné a následné.“ Rozdíl mezi prvním a druhým typem chtění představuje prostor pro

²⁰ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném podle osobnosti*, Velehrad: Cyrilometodějský tiskový spolek, 1924, s. 269.

lidskou svobodu, takže přechodnost a následnost se týká svobodného jednání člověka. Ve druhé části se pojednává o tom, že Bůh svou „předchodnou vůlí“ chce spasit všechny lidi, tedy nejenom předurčené, což se týká i nemluvňat, která umírají nepokřtěná.²¹

Nyní se budeme zabývat **první částí studie**. S trinitologií by mohl nepřímo souviset tvrzení, podle něhož Bůh sebe poznává jako nejvyšší dobro, a proto se nutně musí milovat. J. Pospíšil však tuto tezi nerozvíjí trinitárně, k čemuž by mu mohla posloužit psychologická analogie.²²

Každopádně zde vyvstává otázka, zda Bůh milující svrchovaně sebe samého jako nejvyšší supersubjekt, není vlastně sebestředný. Byla by sebeláska jediného supersubjektu opravdovou láskou? Navíc tvrzení o nutnosti sebelásky zavání tím, jako kdyby byl Bůh determinován svou přirozeností, která by mu byla jako osobě zvenku tak říkajíc „přirčena“ velmi podobně, jak to prožívá člověk. Podle mého soudu ale nad Božími osobami není žádná determinace, která by nevycházela z nich samých. Boží osoby jsou tím, čím chtějí být, a chtějí být tím, čím jsou. Osoba Trojice chce sebe pro druhé dva a chce extaticky, sebezpřesažně a perichoreticky sebe v druhých a druhé dva v sobě. Tato dokonaná svoboda se nám pak může díky své neměnnosti jevit jako určitá forma nutnosti. Jak by Boží osoby mohly být svobodně „navenek“, pokud by neexistovala dokonaná svoboda v jejich „vnitřním“ životě? Pokud by v imanentní Trojici nebyla dokonaná svoboda, vyvstává otázka, zda by pak stvoření nepřidávalo něco nového božství, které by pak paradoxně potřebovalo stvoření k tomu, aby se božské osoby mohly stát opravdu svobodnými. Byla by ale taková transcendence vůči světu paradoxně ještě transcendencí? Pokud by božství bylo „zajatcem“ své vnitřní nutnosti v podobě zvenku „přirčené“ přirozenosti, pak by ani ve vztahu ke stvoření nemohlo nebýt „zajatcem“ své vlastní zdánlivé transcendence vůči němu, takže by nebyla šance na svobodné vyjití ze sebe, vstoupení do druhého ve formě inkarnace. Transcendence zakládající se na pouhé vnitrobožské nutnosti by byla jen zdánlivou, neboť božství by muselo zůstat limitováno stvořením v tom smyslu, že by mu nemohlo být doopravdy imanentní. Zkrátka a dobře ten, kdo redukuje vnitřní Boží život výlučně na kategorii nutnosti, musí nevyhnutelně upadnout do celé řady neřešitelných problémů.

Je-li Boží vůle totožná s Boží přirozeností, pak si J. Pospíšil musí položit otázku, jak je možná svoboda Boha vůči stvořeným jsoucům.²³

²¹ Srov. POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské, *ČKD* 1879, č. 1, s. 2.

²² Srov. tamtéž, s. 3.

²³ Srov. tamtéž, s. 6.

Bůh ale ve tvorech miluje svou podobu, obraz, stopu, jejichž jsoucnost je z jeho strany svobodným darem, a proto je jeho vůle vůči tvorům svobodná. Boží sebeláska a jeho láska k tvorům je jediný „kon“, který je tedy zároveň vnitrobožský, ten je podle Pospíšila striktně nutný, a navenek svobodný.²⁴

Naskýtá se ovšem otázka, jestli láska k tvorům hypoteticky jednoosobového Boha není zase jenom určitou rafinovanou formou sebelásky. Opravdu milovat alteritu i ve formě stvoření podle mého skromného soudu nutně postuluje pluralitu v božství, tedy vnitrobožskou lásku k druhému. Pokud by totiž božství v sobě nemělo lásku k druhému, jak by mohlo milovat jiného mimo sebe, aniž by to božství přidávalo něco, co by v sobě věčně nemělo? Ať se na mne J. Pospíšil nezlobí, ale svoboda Boha navenek a jeho láska k tvorům je na bázi schématu „jediný (implicitně jednoosobový) Bůh – svět“ prostě a jednoduše nevysvětlitelná.

Následuje prezentace rozlišení různých způsobů chtění Boží vůle navenek. Jedná se o „vůli zalíbení“ – „vůli znamení“, která se dělí na vůli „dopuštění“, „výkonu“, „příkazu, záповědi a rady“.²⁵ Další dělení je na „vůli Boží absolutní“ a „Boží vůli podmíněnou“. Rozdíl mezi absolutní a podmíněnou vůlí se rovná „vůli účinné“ a „vůli neúčinné“.²⁶ Poslední dělení je na „Boží vůli předchodnou“ a „Boží vůli následnou“.²⁷

Bůh vůlí předchodnou chce všechny lidi spasiti, poněvadž opravdově a upřímně, nikoliv však jen napohledně a zdánlivě jejich spásy žádá, a tudíž všech potřebných prostředků štědře jim udílí, takže skutečné dosažení spásy pranic v cestě nestojí, jest-li že jen sami prostředků jim poskytnutých věrně upotřebí. Vůlí následnou ale Bůh nežádá spásy celého člověčenstva, poněvadž všichni skutečně nepůsobí spolu s milostí Boží, a tak nesplňují oné podmínky dosažení spásy věrně stanovené. (s. 14)

Poměr mezi Boží vůlí předchodnou a následnou závisí na svobodné činnosti tvorů.²⁸ Předchodná vůle je tedy v jistém slova smyslu podmíněná, zatímco následná Boží vůle je naprostá.²⁹

²⁴ Srov. tamtéž, s. 7.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 9.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 13.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 14.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 15.

²⁹ Srov. tamtéž, s. 18.

J. Pospíšil si ale neuvědomuje velmi závažný problém, totiž jak je možné, že se v případě následné vůle božství nechává determinovat tvorem a jeho jednáním. Opět se ukazuje, že toto nechat se determinovat druhým buď v případě hypotetického jednoosobového Boha musí znamenat hrob jeho sebestředné transcendence, anebo vychází z věčné trojiční meziosobní vztahovosti, pak ale platí, že už naše svoboda, jíž se věčný Otec nechává tajemně determinovat, představuje určitou formu sebedarování Trojice člověku stvořenému k obrazu Syna v Duchu svatém. V takovém případě ale nechat se determinovat druhým ve stvoření nepřidává božství nic nového, a proto neohrožuje jeho skutečnou vnitřní kompletnost a ontickou i meziosobně dialogickou nezávislost na stvoření. Naše svoboda, jíž se Otec nechává v neskonalé svobodě determinovat v případě následné vůle, nachází svůj poslední dialogický základ v naší účasti na věčném synovství, která je nám darována v Duchu svatém. Opět se tedy ukazuje, že řešení daného problému netrinitárním způsobem nemůže soudně uvažujícího člověka uspokojit.

J. Pospíšil dále tvrdí, že předchodná spasitelská vůle není jen zdánlivá, jak namítají někteří bludaři.⁵⁰

V druhém pokračování studie začíná tvrzením:

Jest článek víry, že Bůh i po hříchu prvotném vůlí záliby, opravdovou a předchodnou chce mimo předurčené i jiné lidi spasiti a že Kristus nejen pro předurčené, nýbrž i pro zavržence, aspoň věřící, svou krev vycedil a na dřevě kříže zemřel.⁵¹

Toto tvrzení je třeba připomenout všem, kdo by i dnes chtěli nějak redukovat spasitelskou vůli Boží pouze na určitou skupinu lidstva. Jak dokládá studie J. Pospíšila z roku 1879, katolická teologie tuto pravdu hlásala dávno před II. vatikánským koncilem! Následují argumenty z Písma a z učení církve.

Ve třetím pokračování dané studie se dále prokazuje tatáž teze a upozorňuje se také na určité nejasnosti v díle sv. Augustina.

Tento veliký učitel církevní mluví často tak, že na první pohled připadá, jako by spásnou vůli božskou toliko na předurčené omezoval. Mnozí bohoslovci po sv. Augustinu žijící nepochopivše jasně úmyslu tohoto sv. učitele

⁵⁰ Srov. tamtéž.

⁵¹ POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské. *ČKD* 1879, č. 2, s. 114.

počali všechny lidi, jenž od věčnosti předurčení nejsou, z upřímné vůle spásné více méně vylučovati.³²

Následuje výčet mylných názorů a obhajoba tvrzení, že se jedná o mylné pochopení Augustinova myšlenkového odkazu. Konstatuje se také, že Augustinova nauka rozhodně není v každém ohledu neomylná, a proto je možno, ba i nutno se od některých jeho výroků distancovat.³³ Výčet různých názorů na Augustina pokračuje i ve **čtvrté části studie**.³⁴

Nesmírně zajímavá je **závěrečná pasáž studie**, která obhajuje tezi:

Bůh vůlí předchodnou, opravdovou a upřímnou i nekrtěňátka spasiti chce a v zhledem k zásluhám J. Krista prostředky ku spáse dostatečné i jim připravuje.³⁵

Problém ale tkví v tom, že cestou ke spáse je buď křest, anebo se jedná o mimořádné prostředky, které jsou vázány na výkon lidské svobody, což ovšem u nemluvnat podle J. Pospíšila nepřichází v úvahu. Vzhledem k daným problémům nás tedy nesmí zarážet, že mnoho teologů v 19. století nekrtěné zesnulé děti vyčleňovalo ze všeobecné spásné Boží vůle.³⁶ Bůh ale chce spásu všech, proto tedy předchodnou vůlí také chce spásu nekrtěných zesnulých dětí.³⁷ Problém ale je, jak si máme představit mimořádné omilostnění nepokřtěných a zesnulých dětí.³⁸ Děti totiž nemají užívání svobody. Chce tedy Bůh jejich spásu předchodnou vůlí, anebo absolutně?³⁹ Pospíšil dochází k závěru, který považuje za učení církve, totiž že nepokřtěná nemluvnata nemohou dojít patření na Boha. To ale neznamená zavržení.⁴⁰ Ačkoliv J. Pospíšil nehovoří výslovně o limbu, jeho tvrzení něco takového implikují. Dnes i pod vlivem papeže Benedikta XVI. je nauka o limbu považována pouze za soukromé mínění některých teologů, které ale rozhodně není závazné.⁴¹

³² POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské. *ČKD* 1879, č. 3, s. 181.

³³ Tamtéž, s. 195.

³⁴ Srov. POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské, *ČKD* 1879, č. 4, s. 249–259.

³⁵ POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské, *ČKD* 1879, č. 5, s. 333.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 334.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 335.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 337.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 339.

⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 348–349.

⁴¹ Srov. Mezinárodní teologická komise. *Naděje na spásu pro děti, které umírají nepokřtěné*, Praha: Krystal o.p., 2008.

Základní problém je ovšem pořád týž, totiž nutnost křtu ke spáse. Připomíná se text sv. Augustina o nestejném osudu pokřtěných a nepokřtěných zesnulých dětí, jedny jsou předurčeny ke spáse, druhé k zatracení.⁴² Zároveň ale platí, že Bůh nepředurčil nikoho absolutně a nezávisle na jeho svobodě k zatracení, a proto i zesnulým nepokřtěným dětem dává jako všem milost nutnou ke spáse, zkrátka na ně jako na všechny ostatní lidi „nezapomíná“.⁴³

Když hodnotíme pozici zastávanou naším autorem, pak docházíme ke konstatování, že se v mnoha ohledech podobá tomu, co nacházíme v současném dokumentu MTK o naději na spásu pro nepokřtěné děti. Hlavní podobnost tkví v tom, že jak Pospíšilův, tak text MTK ústí do tajemství.

3. Tajemství Nejsvětější Trojice v monografii *O Bohu trojjediném podle osobnosti*

Nikoho by zřejmě nemělo překvapit, že Pospíšilovo dílo se vyznačuje filosofickým přístupem, jak to prozrazují podtituly (*Traktát spekulativně dogmatický*). Autor je velmi ukázněný a precizní v užívání terminologie, metodologicky důsledný, prokazuje výbornou znalost literatury, což se projevuje ve vynikajícím poznámkovém aparátu, rovněž jeho čeština nese znaky vysoké kvality. Zmíněné přednosti však zároveň kladou na čtenáře nemalé nároky. Jedná se totiž o dílo po výtce originální, v němž se pod rouškou vysoce racionálního postupu tají celá řada velmi zajímavých inspirací, jež jsou však srozumitelné jen opravdovému odborníkovi, a proto není divu, že dílo mnoho čtenářů nenalezlo, tedy takových, kteří by mu opravdu porozuměli. Pospíšilova monografie patří spolu s přínosy V. Zahradníka a J. V. Jirsíka bezesporu k tomu nejlepšímu, co čeští teologové vytvořili v oblasti promýšlení tajemství Nejsvětější Trojice.⁴⁴ To však neznamená, že současný teolog by ve zmíněné monografii neshledával také celou řadu limitů. Prvním z nich je pokušení přeceňovat filosofické nástroje, jejichž pomocí se vše popisuje a do posledního detailu rozlišuje, aniž by čtenáři bylo zřejmé, k čemu to všechno je.

⁴² Srov. POSPÍŠIL, Josef. O spásné vůli božské, *ČKD* 1879, č. 5, s. 348.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 350.

⁴⁴ Doufám, že toto mé hodnocení není ovlivněno tím, že Josef Pospíšil byl prastrýcem mého dědečka z otcovy strany, prof. Václava Pospíšila, jak se v naší rodině tradovalo.

Letmý pohled do **prvního dílu Pospíšilovy dogmatiky**, který je věnován jediné Boží přirozenosti, prozrazuje, že se zde tajemství Trojice vůbec neprojevuje. Skladba odpovídá klasickému pojednání o jediném Bohu, pročež valná většina díla je věnována rozboru vlastností tohoto jediného božství. Pospíšil tedy nehovoří o jediném Bohu jako o implicitním supersubjektu, ale o jediném božství, v němž se projevuje jeho vědomí, že ten, kdo zná novozákonní zjevení, nemůže jen tak beze všeho hovořit o hypotetickém jednoosobovém Bohu.⁴⁵

Dlužno připomenout, že v tomto prvním traktátu celé dogmatiky se opakuje mnohé ze studie uveřejněné v ČKD 1879 včetně nauky o tom, že Bůh chce „předchodnou“ vůlí spásu zesnulých nepokřtěných dětí. Nyní však náš autor poněkud mění, nebo spíše vyhraňuje své stanovisko a výslovně hovoří o tom, že nepokřtěné děti jsou v jakémsi třetím stavu mezi nebem a peklem, padá tedy výslovná zmínka o limbu.⁴⁶

Nyní k monografii věnované tajemství Trojice. Dílo je rozčleněno celkem do dvaapadesáti paragrafů, které nejsou sdruženy do vyšších skladebných celků, což pochopitelně notně stěžuje orientaci v textu a poněkud zamlžuje celkovou strukturu díla. Budeme tedy touto druhou česky psanou monografií věnovanou trinitologii procházet a pokusíme se upozornit na hlavní inspirační body, což při pronikavosti autorova metafyzického myšlení a rozsáhlosti spisu není rozhodně jednoduchým úkolem.

Pospíšil si je dobře vědom toho, že tajemství Trojice je první pravdou víry a také rozlišujícím znakem křesťanství.⁴⁷ Dodnes užitečný by mohl být § 2, kde náš autor podrobně vysvětluje základní trinitologickou terminologii. Dlužno podotknout, že slova „osoba“ a „osobnost“ jsou v jeho podání vlastně synonyma. Paragrafy 3 a 4⁴⁸ jsou věnovány nastínění církevní nauky a přehledu hlavních bludů, který je kompletní a přehledný. Ačkoli dnes nejsme s to přesně rekonstruovat, čemu doopravdy učil kolem roku 217 Sabellius, obvykle se sabellianismus prezentuje jako čistý modalismus. Pospíšil však tvrdí, že Sabellius mluvil o jediné Boží osobě, nicméně připouštěl jakousi vnitrobožskou Trojici, která se pak navenek projevuje jako Otec, Syn a Duch svatý.⁴⁹ Zajímavá je rovněž prezentace pozdějších trojičních herezí

⁴⁵ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu jediném podle přirozenosti*, Velehrad: Cyrilometodějský tiskový spolek na Velehradě, 1923.

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 362–369.

⁴⁷ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném*, s. 8; 247.

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 12–27.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 18.

(M. Servede, Jan Filofonus, Roscelilin, Jáchym z Fiore, Günther). Dlužno upozornit, že dnešní hodnocení nauky například Jáchyma z Fiore není tak jednoznačně vyhraněné, protože většina autorů se v současnosti kloní k názoru, že Jáchym v oblasti trojiční nauky nepřekročil meze legitimního teologického pluralismu. Následuje prezentace a doklady nauky o jednotlivých osobách Trojice.⁵⁰

Poté se Pospíšil zabývá výpověďmi zjevení o tajemství Nejsvětější Trojice. Velmi zajímavá je pasáž věnovaná Starému zákonu. Pospíšil sice tvrdí, že Starý zákon stojí na víře v jediného Boha a že tajemství tří osob Izraeli výslovně zjeveno nebylo,⁵¹ nicméně shledává ve starozákonních textech celou řadu náznaků tohoto mystéria. Vedle toho, že Bůh relativně často hovoří v množném čísle, jsou to především teofanie, v nichž se objevuje Boží posel. Hlavní je zjevení Boha v hořícím keři – Božím poslu, který o sobě tvrdí, že je Bohem. Pospíšil proto vidí ve zmíněném zjevení poukaz na druhou božskou osobu – Slovo.⁵² Určitým odkazem na Syna se vyznačují také texty o moudrosti, která je prezentována jako by byla osobou. Velmi zajímavá je v dané souvislosti prezentace nauky Filóna Alexandrijského o vnitřním a vnějším Božím slovu.⁵³ Starozákonní předznamenání se týkají i osoby Ducha svatého.⁵⁴ Nakonec náš autor konstatuje, že „Boží slovo a duch“ jsou ve Starém zákoně převážně personifikacemi Boží všemohoucnosti a moudrosti, což by se shodovalo s dnešním hodnocením daných textů.⁵⁵ J. Pospíšil si ale na tomto místě neklade klíčovou otázku, totiž zda Jahve je Otec, anebo celá Trojice. Novozákonní doklady nauky o Trojici se opírají o klasická místa (Mt 28,19; Lk 1,35 atd.).

Velkou pozornost věnuje J. Pospíšil otázce pravosti 1 Jan 5,7 (*Comma Joanneum*).⁵⁶ Uvádí poctivě důvody proti autentičnosti tohoto verše, ale také argumenty ve prospěch jeho příslušnosti k inspirovanému textu. Nakonec vše řeší odvoláním na magisterium. Nicméně prohlášení Sv. officia (Kongregace pro nauku víry) ze dne 13. 8. 1897 nemá podle něj povahu neomylného magisteria. Ačkoli se dnes v trinitologii z historicko-kritických důvodů tento verš nepoužívá jako klíčový argument

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 27–70.

⁵¹ Srov. tamtéž.

⁵² Srov. tamtéž, s. 72.

⁵³ Srov. tamtéž, s. 75–76.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 78.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 79.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 91–104.

dokladování trojiční nauky v Novém zákoně, daná pasáž Pospíšilovy monografie je zajímavá z hlediska dějin sporů ohledně tohoto místa.⁵⁷

V § 10 si náš autor klade ne právě jednoduchou otázku, jaký je poměr mezi Bohem Otcem a jediným Bohem. V Novém zákoně se totiž často jediný Bůh otců identifikuje s osobou Otce. Pospíšil danou otázku řeší následovně:

Nazývá-li se Bohem, pak se Otci vlastně božství jen před Synem a Duchem svatým přivlastňuje, podobně jako se mu přivlastňuje například všemohoucnost a stvoření světa.⁵⁸

To by ale znamenalo, že ve skutečnosti jedná vůči světu jen celá Trojice, přičemž se některá působení pouze přivlastňují Otci, následně Synu a posléze i Duchu svatému. Takže ve Starém zákoně by Jahve byl celou Trojicí, přičemž toto působení by se Otci pouze jen přivlastňovalo? Podle mého soudu jednají na scéně dějin spásy skutečně jednotlivé osoby Trojice, ovšem jednoznačně vždy ve vztahu k ostatním dvěma. Zmíněné pojetí jednak respektuje, že osoba je tím, kdo jedná, zatímco přirozenost je tím, silou čeho jedná, jednak tato méně vyumělkovaná lektura jasně odpovídá tomu, co nacházíme v Novém zákoně. Nemístné opatrnickví, jehož jsme svědky v Pospíšilově trinitologii a jímž se vyznačuje v zásadě celá dobová trinitologie,⁵⁹ klade pak otazník i za to, ke komu se vlastně modlíme Otčenáš: Skutečně k Otci, anebo k Trojici, přičemž by se adresování naší modlitby Otci pouze přivlastňovalo?

Vycházení v Bohu nejsou „*ad extra*“, a proto jsou božství imanentní – „*vtomná*“.⁶⁰ Vycházení Syna se zakládá na Božím rozumu a vůli.⁶¹ Zajímavé je, že Pospíšil nerespektuje Augustina, který v dané souvislosti nehovoří o rozumu, nýbrž o intelektu, což rozhodně není totéž. Rozum – *ratio* je v Augustinově pojetí schopností logických soudů, zatímco chápavost – *intellectus* představuje vyšší část lidské duše,

⁵⁷ Čtyři roky po vydání monografie J. Pospíšila, přesněji řečeno dne 2. července 1927, vydala Kongregace sv. Officia nové prohlášení v záležitosti „*De commate Iohanneo*“, v němž je předchozí výrok z roku 1897 hodnocen jako pouze disciplinární, protože nebrání katolickým teologům na základě vědeckých argumentů zaujmout stanovisko, které se staví proti autenticitě tohoto textu. Srov. DSH, č. 3682.

⁵⁸ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném*, s. 112.

⁵⁹ Opět se tak ukazuje, jak velmi originální byli v dané věci B. Bolzano, V. Zahradník a V. Jirsík, kteří kladli velký důraz na ekonomickou Trojici a klonili se převážně k mínění, podle něhož v dějinách spásy jednají skutečně Otec, Syn a Duch svatý.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 117.

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 119.

sídlo moudrosti, schopnost vhledu i lásky.⁶² Základním přístupem k imanentní Trojici je tudíž u Pospíšila psychologická teorie. Tato vycházení jsou podle Pospíšila nutná, ale zároveň také dobrovolná:

Dále jsou východy božské naprosto nutné. Ačkoliv Otec vědomě a dobrovolně plodí Syna a Otec a Syn dýchají Ducha sv., přece nemůže Otec neplodit Syna a Otec a Syn nedýchat Ducha sv. Náleží-li však rození Syna z Otce a dýchání (*in sensu passivo*) Ducha sv. od Otce a Syna k samému božskému životu, pak jest tento dvojí východ v Bohu tak naprosto nutný, jak nutně Bůh sebe poznává a sebe chce čili miluje.⁶³

Nutnost vycházení vyplývá z toho, že tvoří jednotu s Boží přirozeností. Právě uvedené tvrzení je zřetelným důsledkem aplikace psychologického modelu. Pak je ale Boží přirozenost něco daného, nač sám Bůh nemá vliv a čemu se musí podřizovat. Je tedy Bůh podřazen nějakým vyšším principům, které musí respektovat, anebo jsou tyto principy projevem jeho vlastní moudrosti a svobody? Jelikož teologie v úzkém slova smyslu a antropologie nevyhnutelně představují spojité nádoby, pak je ve hře také naše svoboda. Podle mého soudu nevyhnutelně platí, že Bůh je takový, jaký chce být, a chce být takový, jaký je. Každopádně je pozitivní, že Pospíšil alespoň zmírňuje tvrzení o nutnosti vycházení v Bohu výrokem o jejich vědomosti a dobrovolnosti, což představuje určitý posun vzhledem k tomu, co náš autor tvrdil ve své studii o všeobecné spasitelské vůli Boží v letech 1878 a 1879.

Jak je tomu u českých autorů devatenáctého století a první poloviny dvacátého století obvyklé, velký prostor je věnován problematice vycházení Ducha sv. z Otce i Syna.⁶⁴ Pospíšil podobně jako ostatní čeští římskokatoličtí myslitelé v dané epoše zastává jako jisté mínění, že řečtí otcové a východní křesťané vyznávali „*Filioque*“ až do devátého století.⁶⁵ Potěšitelné je, že nejfrekventovanější z východních verzí popisu vycházení Ducha sv. v imanentní Trojici, tedy že Duch sv. vychází z Otce skrze Syna, je hodnocena jako rovnoprávná vzhledem k verzi „z Otce i Syna“.⁶⁶

⁶² Srov. např. BREYFOGLE, Todd. *Inteletto – intellectus*. In FITZGERALD, Allan D. (ed.), *Agostino – dizionario enciclopedico*, Roma: Città Nuova, 2007, s. 840–842.

⁶³ POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném*, s. 120; srov. s. 135–149; s. 180–188.

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 146–180

⁶⁵ Srov. např. ŽÁK, František. *Soustavná věrouka pro lid I, IV – O Bohu v jednom v Trojici*, Praha: V. Kotrba: 1915, s. 511–529; ŠPAČEK, Richard. *Duch svatý*. In PODLAHA, Antonín (ed.), *Český slovník bohovědný III*, Praha: Nakl. V. Kotrba: 1926, s. 624b–629b.

⁶⁶ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *O Bohu trojjediném*, s. 165–172.

Velmi dobrá je prezentace tajemství perichoreze, kteroužto náš autor hodnotí jako klíčovou záležitost celé trinitologie:

Perichorese v Nejsvětější Trojici jest jednak základem, na němž veškerá nauka o tomto tajemství jest zbudována, jednak také nejvyšším svorníkem, v němž obě základní pravdy tohoto tajemství: Trojice osob a jednota přirozenosti, jsou nerozlučným svazkem od věčnosti do věčnosti spojeny.⁶⁷

Uvedenou myšlenku by dnes podepsal ne jeden teolog, který se specializuje v oblasti trinitologie. Pospíšil zakládá perichorezi na tom, že každá osoba Trojice vlastní jednu, numericky totožnou Boží přirozenost. V dané souvislosti hovoří také o christologické perichorezi mezi dvěma přirozenostmi v jedné osobě vtěleného Slova. Není zde ale ani zmínka o velikonočním tajemství. Spekulace se pohybuje jen na rovině ontologické christologie a tak říkájíc ontologické trinitologie.

Jak již dobře víme, klíčovou pasáží celé trinitologie je otázka Božího jednání „navenek“. Pospíšil v dané souvislosti hovoří o číselně jediné činnosti Trojice ve stvoření. Následně ale několikrát používá výraz „společná činnost“. Velmi důležitý je následující výrok:

Avšak v této činnosti tvůrčí přísluší jednotlivým božským osobám účast podle způsobu a povahy jejich východu.⁶⁸

Aplikace daného principu by ovšem pootvírala dveře k tomu, abychom pojednali o imanentní Trojici mohli propojovat na základě analogie víry se zbytkem celé teologie. Jediná činnost se týká přirozenosti, jejímž prostřednictvím každý ze Tří ve vztahu k ostatním dvěma jedná i navenek. O tom svědčí i následující výrok:

Tři božské osoby jsou *tria principia quae*, tři principy, které tyto účiny působí jen jedinou činností.⁶⁹

Vezmeme-li doslovně, co říká náš autor, pak to znamená, že na scéně dějin spásy by skutečně jednaly osoby, tedy Otec, Syn a Duch svatý, tito Tří by působili ve vzájemných vztazích a činnost každého z nich je nevyhnutelně božská. Otvírá se tak cesta k překonání oddělování

⁶⁷ Tamtéž, s. 204.

⁶⁸ Tamtéž, s. 209.

⁶⁹ Tamtéž, s. 210.

trinitologie od zbytku teologie a spirituality. Otázkou ale je, nakolik se toto tvrzení shoduje s tím, co jsme viděli výše, kde Pospíšil tvrdil, že stvoření se Otci pouze přednostně a nevýlučně přivlastňuje. Tyto nesourodosti jsou ovšem údělem hledačů, kteří se nechtějí nechat uzavřít pouze v určitém systému a touží nahlížet pravdu, která se jim jeví ve své bytostné paradoxnosti.

Pak následuje klasická prezentace vztahové teorie. Dodnes citovatelná je například následující myšlenka:

Aktivní spirace se však věcně neliší od otcovství a synovství, nýbrž jen virtuálně, kdežto spirace pasivní liší se věcně od otcovství a synovství, pokud obě věcně jest totožno se spirací aktivní.⁷⁰

Problém ovšem tkví v tom, že nauka o Otci a Synu jako jediném principu Ducha může u východních teologů vzbuzovat dojem, jako bychom Otec a Syna směšovali. Proto bychom dnes měli upřednostňovat formulaci: Duch svatý vychází primárně z Otce a odvozeně i ze Syna. Filosoficky zajímavé je tvrzení, podle něhož se aktivní spirace liší od otcovství a synovství jen virtuálně, na kterémžto základě pak můžeme dané záležitosti rozlišovat. Vztáhneme-li na Ducha svatého analogii Daru a uvědomíme-li si, že Duch svatý je božství jakožto hypostatický Dar, pak dojdeme k závěru, že Duch svatý je božství darované primárně Otcem Synovi a sekundárně na základě soupodstatnosti také Synem Otci. K těmto jednoduchým závěrům ale náš autor nedospívá.

Mezi relacemi v božství a božstvím je diference jen pomyslná (virtuální),⁷¹ pročež dané záležitosti může metafyzik v božství rozlišovat. Tímto tvrzením se zároveň odmítá obvinění, které by tvrdilo, že Boží přirozenost je čtvrtým prvkem vedle Otce, Syna a Ducha svatého. Z toho ale vyplývá, že vztahy otcovství, synovství a pasivního darování jsou totéž co Boží přirozenost, která není vzhledem ke zmíněným vnitrobožským relacím věcně něčím od nich reálně odlišným. Lze tedy říci, že božství je trojosobně relační. Velmi aktuální je následující skvělá myšlenka:

Každá podstata druhá jsouc svým pojmem něčím všeobecným, a proto konkrétně neurčeným, ale určitelným, nesděleným, ale sdělitelným, jest v tomto smyslu také něčím nedokonalým a své přiměřené dokonalosti nabývá svou

⁷⁰ Tamtéž, s. 214.

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 220.

subsistencí, kterou se stává určitým suppositum, v němž nabývá svéprávnosti a svézákonnosti a vlastního principu činnosti a trpnosti. Proto subsistence jest takofka poslední dokonalostí a dovršeností každé podstaty.⁷²

Jelikož by se dnes někomu mohlo zdát, že osobovost božství v jistém slova smyslu vymezuje, a proto by mohla být v rozporu s Boží nekonečností, je třeba odpovědět právě tímto způsobem. Neosobní božství by bylo nevyhnutelně neurčité, nedokonané ve smyslu aktu bytí, pročež nedokonalé. Toto vymezení osob ale není v rozporu s nekonečností božství právě proto, že se děje na základě vnitrobožských vztahů, v nichž se vzájemně vymezuje identita Otce, Syna a Ducha svatého. Právě proto na jedné straně platí, že osoby Trojice jsou z hlediska nekonečnosti božství nezávislé na čemkoli mimobožském, na druhé straně ale tyto osoby na sobě vzájemně reálně závisejí,⁷³ vymezují se, a proto mají skutečnou identitu.

Prozatím jsme se v žádném zpracování trinitární teologie z pera české teologa nesetkali s konstatováním paradoxnosti, která charakterizuje toto vrcholné mystérium křesťanské víry, a tak se zdá, že J. Pospíšil je v tomto směru první:

Božská podstata jest totiž pro svou nekonečnou dokonalost beze všeho zřetele k našemu poznání schopna přijati v sebe vlastnosti a determinace, které jinak v podstatách stvořených nemohou zároveň existovati, proto že buď kontrérně nebo kontradiktoricky se od sebe liší.⁷⁴

Platí tudíž, že v trinitární teologii budou často platit dvě nebo i více řešení najednou. J. Pospíšil sice tuto charakteristiku mystéria postřehnul, nedokázal však z toho ještě vyvodit potřebné závěry. Tato paradoxnost je hrází proti ideologizaci mystéria a učí nás vnímat pravdu v jejím komunikačním rozměru. Dospět k trinitární ortodoxii totiž nevyhnutelně předpokládá otevřít se legitimnímu mínění toho druhého, vyjít ze sebe, neabsolutizovat svou vlastní pozici, vstoupit do společenství.

Nauka o přivlastňování je prezentována klasicky. Pospíšil zastává mínění, podle něhož se přivlastňování týká jak esenciálií, tak činností Trojjediného navenek. Otázkou je spíše to, zda v případě jednání navenek nejde spíše o rozlišování toho, co přísluší skutečně té které osobě

⁷² Tamtéž, s. 223.

⁷³ Tamtéž, s. 223–224.

⁷⁴ Tamtéž, s. 221.

Trojice, jak Pospíšil naznačil výše. Nyní o ničem podobném však náš autor nehovoří.⁷⁵

Následuje klasický výklad pojetí poslání osob ve stvoření.⁷⁶ Podle mého skromného soudu je mnohem výhodnější prezentovat ekonomickou Trojici jako zrcadlový obraz Trojice imanentní, čímž se předejde ne příliš šťastnému pojetí poslání jako „prodloužení“ vycházení. Takového prodloužení totiž může působit jako přidávání něčeho nového k tajemství imanentní Trojice se všemi negativními důsledky, které by z toho mohly vyplývat.

Užitečná je určitě pasáž, která shrnuje pravidla našeho vypovídání o Trojici.⁷⁷ V dalších paragrafech se pojednává o poměru mezi tajemstvím Trojice a naším rozumem. Dozvídáme se zde, že toto mystérium překračuje náš rozum, není však rozhodně iracionální.⁷⁸ Teologie tudíž nedokazuje Trojici, ale snaží se pouze o takovou prezentaci mystéria, která je v souladu s naší racionalitou. Z řečeného ovšem můžeme vyvodit, že trinitologie, která prokazuje nerozpornost zjevení Boha Otce, Syna a Ducha svatého s lidským rozumem, má nevyhnutelně nejen povahu pronikání do mystéria, ale také jeho obhajoby, pročež má vedle dogmatického také fundamentálně teologický rozměr.

Když J. Pospíšil pojednává o poměru mezi tajemstvím Trojice a rozumem, čekali bychom, že bude v poznámkovém aparátu odkazovat rovněž na soubor článků R. Špačka z roku 1905. S žádnou takovou citací nebo odkazem se však nesetkáváme. Jednou z nesporných vad Pospíšilovy práce je přehlížení tvorby českých kolegů. To je ovšem jev, který bohužel charakterizuje většinu českých teologických prací devatenáctého a dvacátého století.

Následuje pasáž, v níž se náš autor snaží vyrovnat s nejčastějšími námitkami proti učení o Trojici.

Otec jest Bůh, Syn jest také týž Bůh jako Otec, tedy Otec je Synem a Syn jest Otcem. ... Lichost zmíněného sylogismu právě v tom tkví, že zaměňuje úplně Boha s osobou.⁷⁹

Ne že by Pospíšilova odpověď byla kdovíjak originální, její výhodou je však jasnost a zřejmost. Dle mého prostého soudu by bylo možno

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 230–234.

⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 234–244.

⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 245–247.

⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 247–253.

⁷⁹ Tamtéž, s. 260.

tuto argumentaci ozřejmit ještě tvrzením, podle něhož božství nemůže být jednoosobové, neboť osoba je nevyhnutelně rozlišená hypostaze, k tomu ovšem božská osoba nutně potřebuje jinou osobu v božství.

Velmi dobré je Pospíšilovo hodnocení Augustinovy psychologické teorie, již považuje jen za ilustrativní, přestože ji předtím velmi zřetelně aplikoval v průběhu celé své knihy.

Všecky analogie čerpané z oboru přírody a ducha lidského, ve kterých pozorovati stopy, na i obrazy Nejsvětější Trojice, nemají podle nauky církve žádné důkazné síly, nýbrž jsou pouhými pomůckami, kterými si rozum světlem víry osvětlený hledí pravdu tuto ze zjevení Božího již poznanou a přijatou aspoň poněkud vysvětliti, a tak seč jeho síly stačí, do pravdy tajemství samého se ponořiti.⁸⁰

Není však zmíněn sv. Anselm, který se domníval, že může Trojici dokázat právě na základě psychologické teorie. Pospíšilova kritika jasně odvrací námitku, podle níž by přílišný důraz na psychologickou teorii implikoval riziko, že budeme přirozené zjevení nadřazovat nadpřirozenému.

Značnou důležitost má poslední 52. paragraf, v němž se J. Pospíšil pokouší stručně nastínit praktický význam trojiční nauky. Setkáváme se zde s náznakem aplikace sociální teorie, když náš autor vychází z textu Jan 17,20–21 a konstatuje, že jednota osob Trojice je vzorem jednoty věřících v církvi. To bylo v dané době velmi odvážné, protože Augustin učil, že obrazem Trojice nemůže být vícero lidských osob, neboť se obával triteismu.⁸¹ Dále se hovoří o křtu, biřmování, znamení kříže. Zvolání: „A jak těsně souvisí toto tajemství s veškerým naším nábožensko-mravním životem!“⁸² je třeba hodnotit jako zahlížení nových horizontů trinitologie, do nichž však náš autor, podobně jako Mojžíš do zaslíbené země, již nevstoupil.

⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 262.

⁸¹ Zaměříme-li svou pozornost na díla českých autorů, kteří tvořili v době před J. Pospíšilem, shledáváme jediný výrazný příklad aplikace sociální teorie. Znalce nepřekvapí, že tento průkopnický krok učinil V. Zahradník. Srov. ZAHRADNÍK, Vincenc. *Sedmecitma svátečních kázání*. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna u J. Fetterlové, nákladem V. Špinky, 1835, s. 179.

⁸² J. Pospíšil, *O Bohu trojediném*, s. 267.

3. Závěr

Stejně jako není stará a nová hudba, nýbrž hudba dobrá a méně dobrá, tak také není stará a nová teologie, nýbrž teologie dobrá a méně dobrá. Mnoho aspektů velmi poctivého myšlenkového úsilí J. Pospíšila si dodnes uchovává trvalou hodnotu. Právě řečené platí zejména o jeho studii o všeobecné spasitelské vůli Boží, která by zřejmě mohla být opětně publikována i dnes, i když vyšlo najevo, že problematika Boží svobody „navenek“ a především to, že se Všemohoucí nechává „zvenku“ v určitém slova smyslu determinovat naší stvořenou svobodou, je uspokojivě vysvětlitelné jedině na základě trojičního obrazu Bohu. Je podivuhodné, že tento český autor při pokusu o řešení problému možnosti spásy ze strany dětí, které umírají nepokřtěné, dospěl v roce 1879 k podobným závěrům jako MTK na počátku třetího tisíciletí, i když setrvává nejprve implicitně a později ve svém pojednání o jediném Bohu také explicitně na pozici existence jakéhosi třetího stavu mezi nebem a peklem.

Ačkoli tento autor je silně determinován dobou, která nedokázala důsledně promítat tajemství Trojice do zbytku teologie a spirituality, četné náznaky budoucího překonání tohoto neblahého limitu se v Pospíšilově monografii věnované tajemství Trojice nacházejí. Jsou však zahaleny příkrovem ne právě snadno přístupného způsobu filosofického vyjadřování. Každopádně platí, že z dobového hlediska je trinitologie našeho autora relativně kompletní. Pospíšilova trinitologie se na první pohled jeví jako redukce tajemství spásy na *mysterium ontologicum*. Každopádně ale platí, že knihu tohoto autora bychom ze svých knihoven ani dnes neměli odstraňovat. Zároveň musíme jedním dechem konstatovat, že tajemství třetí osoby Trojice věnoval náš autor pozornost výlučně v rámci své trinitologie, a proto v jeho díle neshledáváme ani náznak samostatného pojednání o Duchu svatém. O kvalitě Pospíšilova myšlenkového odkazu ovšem svědčí to, že i po řadě desetiletí od vzniku jeho děl stále stojí za to vést s jejich autorem napříč dějinami plodný teologický dialog. Kéž by něco podobného za osmdesát devadesát let mohli říci ti, kdo poneseu břímě odpovědnosti za českou teologii, i o tom, co jsme po sobě zanechali my.

ABSTRACT

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL

**The General Saving Will of God and the “philosophical”
Trinitarian Thinking of Josef Pospíšil (7. 5. 1845 – 18. 12. 1926)**

In the introduction of this study the author presents the most important personalities of the history of the Czech Trinitarian Theology, who had written before Josef Pospíšil started. The author explains the reasons of this study and presents the basic hermeneutical points of view of his analysis. Then he introduces the life and Josef Pospíšil's work, who was very important Czech Christian thinker of this period 1845–1926. Author aimed to two Pospíšil's texts which deal with the Trinitarian Theology. The work of Pospíšil is characterized by methodological discipline, knowledge of the co-temporary literature and very good language level. At the same time it is obvious that his thinking suffers from the same deficiencies which were typical for Dogmatic Theology of his era, but in Pospíšil's work there are some elements which are actual up to these days.

Key words

trinitarian theology, theology, dogmatic theology, history of the Czech dogmatic theology